

STUDENTI-UČITELÉ: MAPOVÁNÍ SITUACE NA ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH

Lydia CEHÁKOVÁ

Abstrakt

Některá vysokoškolská pracoviště poskytující přípravu učitelů fyziky zaznamenala nárůst počtu studentů, kteří současně s prezenční formou studia vedou vlastní výuku na základní či střední škole (mimo povinné pedagogické praxe). V příspěvku jsou prezentovány předběžné výsledky podrobného mapování tohoto fenoménu v českém prostředí. Mapování fenoménu studentů-učitelů proběhlo formou dotazníkového šetření mezi studenty učitelství fyziky.

STUDENTS-TEACHERS: MAPPING THE SITUATION IN CZECH UNIVERSITIES

Abstract

Some of the university departments in Czech Republic providing education of future physics teachers deal with a situation of increasing number of students who are teaching on their own in lower secondary or upper secondary schools during their daily studies (in addition to their mandatory teaching practise). In this contribution, first results of the mapping of this phenomenon in the Czech environment are presented. To map this phenomenon of students-teachers, online questionnaire was used and distributed among the students of physics education.

Úvod

Soubor základních informací týkající se stavu učitelů (fyziky) na školách především co do kvalifikace a aprobovanosti přiblížil průzkum MŠMT z roku 2019 [1], jehož výsledkům se zaměřením na učitele fyziky se věnoval již L. Dvořák [2]. Mezi dotazovanými učiteli se nachází také studenti učitelství fyziky, kteří studují obory nutné k získání vyžadované kvalifikace, ale již v průběhu studia vedou vlastní výuku na základní či střední škole; dále jim budeme říkat *studenti-učitelé* fyziky. Dle výsledků zmíněného šetření [1] je počet úvazků¹⁸ studentů-učitelů (nikoli pouze fyziky) mezi dalšími skupinami učitelů¹⁹ na 2. stupni základní školy necelých 2,7 %, pro střední školy je to pak necelých 1,1 %. Povědomí o situaci studentů-učitelů může vnést nové informace do problematiky nedostatku učitelů fyziky v ČR. Nabízí se tedy otázka, jak rozšířené je vedení vlastní výuky právě mezi studenty učitelství fyziky, resp. jakou část ze všech studentů-učitelů představují ti studující fyziku.

V rámci jedné z prvních fází výzkumu vznikajícího na téma studentů-učitelů fyziky, jejich motivace k zahájení vedení vlastní výuky a kvality jejich výuky z různých perspektiv, bylo provedeno mapování výskytu studentů-učitelů fyziky na českých

¹⁸ Dle šetření MŠMT není uveden přímo počet učitelů, ale počet úvazků. Uvedený celkový počet úvazků pro 2. stupeň ZŠ je 30 995,8 a pro SŠ pak 38 263,4.

¹⁹ Mezi další skupiny patří např. začínající učitelé (kvalifikovaní dle zákona), učitelé, návrat k profesi.

školách. První výsledky tohoto mapování, které jsou popsány dále, mohou dát jistou předběžnou představu o počtu studentů-učitelů fyziky u nás.

Výběr respondentů

Pro účely mapování byli zvoleni jako cílová skupina prezenční studenti učitelství fyziky ve všech bakalářských a magisterských (navazujících) programech. Kromě těchto byly zařazeny také obory poskytující přípravu učitelů fyzice blízkých technických oborů (např. elektrotechnika, strojírenství atp.), tj. studenti učitelství praktického vyučování a odborného výcviku.²⁰

Pracoviště poskytující přípravu budoucích učitelů fyziky či blízkých technických oborů byla vyhledána v *Registru vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů* [3] v období listopad až prosinec 2022. Vyhledávány byly všechny obory, které ve svém názvu obsahovaly klíčová slova (nebo jejich převážnou část): fyzika, učitelství, vzdělání/vzdělávání, didaktika, pedagogika, odborný (výcvik).

Takto bylo nalezeno 23 relevantních oborů na celkem třinácti pracovištích (9 za učitelství fyziky + 4 za přípravu učitelů odborného výcviku). Získané informace byly následně porovnány s informacemi dostupnými v listopadu až prosinci 2022 na webových stránkách jednotlivých pracovišť. Výběr oborů se po této aktualizaci zmenšil, jedno z pracovišť již v dané době studium učitelství nenabízelo²¹. Výsledkem bylo vytipování 18 kontaktů (pracovišť) na 12 českých univerzitách.

Zástupci pracovišť byli požádáni o distribuci anonymního elektronického dotazníku mezi všechny studenty učitelství fyziky bakalářských a magisterských studijních programů, které aktuálně připravují, přičemž zpětně poskytnou informaci o počtu studentů, kterým dotazník rozeslali. Jelikož podrobnosti ohledně složení skupiny oslovených studentů nebyly vyžadovány, nejsou k dispozici u všech pracovišť. V rámci výzvy odeslané na některá pracoviště nedošlo k vyloučení studentů v kombinovaném studiu ze seznamu oslovovaných (dále uvedené výsledky tedy zahrnují i tyto studenty, přestože v minimální míře).

Dotazník

V první části byli studenti dotazováni na pohlaví, titul získaný v oblasti učitelství, aktuální ročník a typ studia (např. 1. ročník, Bc. studium) – tyto položky dotazníku byly uzavřené s možností volby „jiné“; dále uváděli vysokou školu a fakultu svého studia, název studovaného oboru (programu) a také kombinace studovaných předmětů (např. fyzika – matematika) – tyto položky byly otevřené.

Dále doplňovali studenti výběrem z odpovědí větu: *Mimo povinné pedagogické praxe současně se studiem vedu nebo jsem vedl/a vlastní výuku (tj. vyučuji nebo jsem vyučoval/a na ZŠ nebo SŠ*. Možné odpovědi jsou uvedeny v Tabulce 1. Dle odpovědi na tuto položku se lišila následující otázka týkající se typu (preferované) školy pro výuku.

²⁰ V dotazníkovém šetření se ale nepodařilo získat dostatek respondentů z těchto oborů.

²¹ Pracovištěm, které přípravu učitelů fyziky již nenabízí, byla Slezská univerzita.

Tab. 1: Schéma nabídky odpovědi dvou stěžejních položek dotazníku.

Otázka vedení vlastní výuky	Typ školy, na které...	Nabídka typu školy
Ano, vyučuji prvním rokem.	...vyučuji.	Vyšší gymnázium
Ano, vyučuji druhým rokem.		
Ano, vyučuji tři a více let.		Střední odborná škola
Ne, ale během studia plánuji vyučovat.	...bych chtěl(a) vyučovat	Základní škola
Ano, vyučoval/a jsem, ale nyní již ne.	...jsem vyučoval(a)	Nižší gymnázium
Ne, nevyučuji, ani to při studiu neplánuji.	X	Jiné
Nevím.		

Participanti

Mapování studentů učitelů v době psaní článku stále ještě probíhá, následující výsledky jsou tedy skutečně jen předběžné. V rámci výzkumu bylo osloveno²² 322 studentů. Tabulka 2 zachycuje poměr oslovených a zapojených studentů na jednotlivých pracovištích. Celková návratnost dotazníku činila necelých 27 %.

Tab. 2: Přehled oslovených/zapojených studentů z jednotlivých pracovišť²³

Pracoviště	JCU	MUNI	OSU	TUL	UHK	UJEP	UK	ZCU	CZU	Celkem
Počet oslovených	15	110	56	29	x	12	61	38	1	322
Počet odpovědí	5	26	5	10	1	2	28	8	1	86

Modrý sloupeček v tabulce znázorňuje pracoviště poskytující přípravu učitelů odborného výcviku technických oborů, jehož studenti se zapojili. MUNI poskytla počty oslovených studentů za pedagogickou i přírodovědeckou fakultu, je zde ale možnost, že někteří studenti takto byli kontaktováni dvakrát, a tudíž je jich méně, než uvádí tabulka. Druhý červeně zvýrazněný sloupec patří studentům z Univerzity Hradec Králové (UHK), u kterých došlo k technickým problémům při rozeslání dotazníku. V tabulce není uvedena Univerzita Palackého v Olomouci, neboť v době psaní článku se do výzkumu nezapojila.

Základní charakteristiku respondentů ukazuje tabulka 3. Mezi respondenty jsou nejvíce zastoupeni studenti dosud bez titulu (66 %), z nichž 91 % patří mezi studenty 1. – 3. ročníku bakalářského studia. Celkem se objevilo 12 různých předmětů v kombinaci se studiem fyziky. Nejčastěji byla zastoupena fyzika-matematika (64 %), dále fyzika a biologie/přírodopis (8 %).

Tab. 3: Základní charakteristiky respondentů

Titul	Žádný	Bc.	Mgr.	Celkem
Pohlaví				
Jiné	1	-	-	1
Muž	37	12	1	50
Žena	19	16	-	35
Celkem	57	35	1	86

²² K 1. 5. 2023.

²³ JCU – Jihočeská univerzita, MUNI – Masarykova univerzita v Brně, OSU – Ostravská univerzita, TUL – Technická univerzita Liberec, UJEP – Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, UK – Univerzita Karlova, ZCU – Západočeská univerzita v Plzni, CZU – Česká zemědělská univerzita.

Výsledky mapování

Při vyhodnocování druhé poloviny dotazníku jsme pracovali se třemi kategoriemi: vyučuji, plánuji vyučovat a (již) nevyučuji. Tabulka 4 znázorňuje zastoupení jednotlivých typů odpovědí mezi oslovenými respondenty. Výsledky ukazují, že 39,5 % respondentů vyučuje a dalších 33 % vyučovat během studia plánuje.

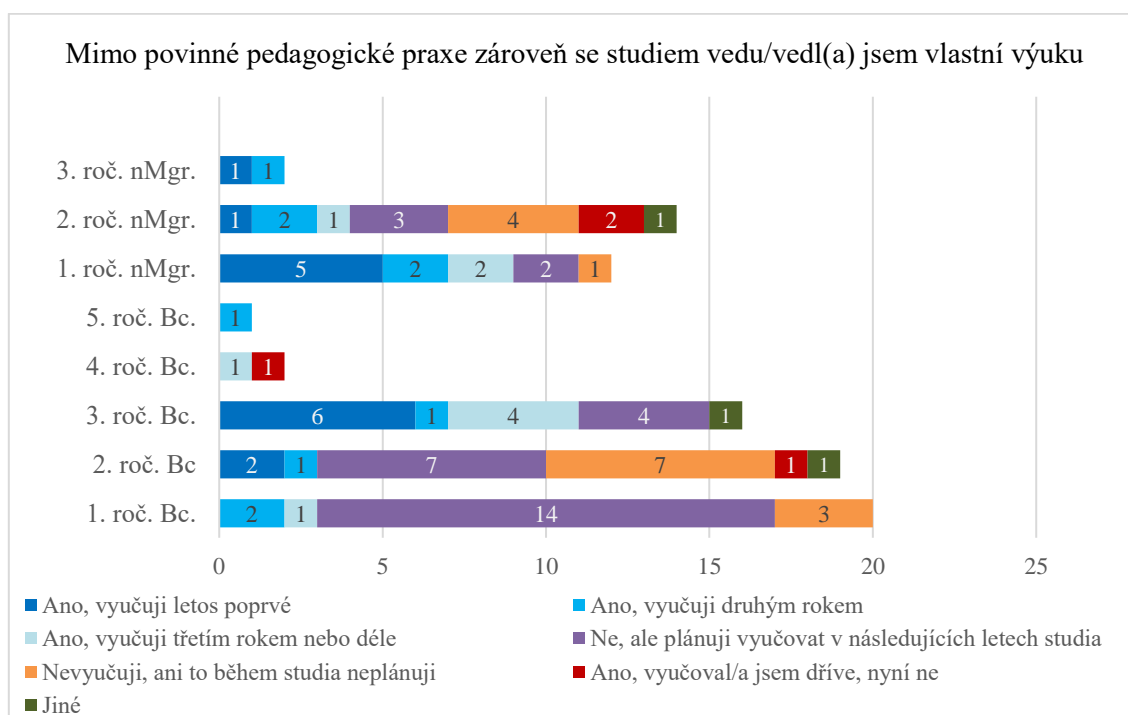
Tab. 4: Zastoupení dílčích přístupů k vedení vlastní výuky mezi respondenty včetně preference typu školy.

Vyučuji	Plánuji vyučovat	Nevyučuji		Jiné
		Ani to neplánuji	Již nevyučuji	
34	30	15	4	3
ZŠ (24)	VG* (21)	-	ZŠ (3)	-

*VG – Vyšší gymnázium

Detailní informace o zastoupení výše uvedených typů odpovědí mezi studenty jednotlivých ročníků bakalářského a magisterského studia poskytuje graf 1. Výsledky ukazují, že studenti-učitelé jsou zastoupeni v každém ročníku studia. U některých studentů 1. ročníku Bc. studia se objevuje zkušenost s víceletým vedením výuky, to znamená, že studenti museli vyučovat před zahájením studia v oblasti učitelství.²⁴ 70 % zúčastněných studentů 1. ročníku Bc. studia zatím samostatně nevyučuje, ale plánuje to. Studenti-učitelé nejčastěji začínali vyučovat ve 3. ročníku Bc. a v 1. ročníku nMgr. studia.

Zdůrazněme na tomto místě, že v rámci dotazníku není vyžadováno, aby studenti-učitelé vyučovali přímo fyziku. Otázka se týká pouze zkušenosti s vedením vlastní výuky, tj. vyučováním libovolného předmětu na ZŠ či SŠ.

Graf 1: Složení skupiny respondentů dle ročníku a typu studia. Barevně jsou naznačeny odpovědi na otázku vedení vlastní výuky během studia.

²⁴ Může se tak jednat o učitele, který si doplňuje kvalifikaci, či studenta, který již dříve studoval na VŠ v oblasti učitelství. Přesnější informace o těchto studentech-učitelích poskytne navazující výzkum.

Závěrem

Na otázku přesného počtu studentů-učitelů fyziky mezi nekvalifikovanými učiteli jsme zatím neodpověděli. Z prvních výsledků mapování studentů-učitelů fyziky v českém prostředí je ale zřejmé, že se s těmito studenty na univerzitách setkáváme, a to ve všech ročnících a typech studia. Bližší vhléd do problematiky studentů-učitelů může pomoci nejen v otázkách kvality výuky nekvalifikovaných učitelů či samotných studentů-učitelů, ale také přístupu k jejich studiu na vysokých školách.

Motivace pro zahájení vlastní výuky těchto studentů, jejich zkušenosti a také kvalita jejich výuky jsou předmětem navazujícího disertačního výzkumu, který bude dále pracovat s respondenty v tomto příspěvku představeného šetření, kteří poskytlí souhlas s účastí ve výzkumu.

Poděkování

Tento výstup vznikl za podpory projektu Specifického vysokoškolského výzkumu č. 260712.

Literatura

1. MŠMT ČR. Hlavní výstupy z Mimořádného šetření ke stavu zajištění výuky učitelů v MŠ, ZŠ, SŠ a VOŠ. Online. 2019. Dostupné z: www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ministerstvo-zjistovalo-stav-ucitelu-vregionalnim-skolstvi. [cit. 2023-05-07]
2. DVOŘÁK, L. *Kolik je v ČR (aprobovaných) učitelů fyziky*. Online. In: Ota KÉHAR (ed.) *Moderní trendy v přípravě učitelů fyziky 9. Změny v RVP a jejich dopady do obsahu výuky fyziky*. Sborník z konference. 30-44. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022. Dostupné z: kof.zcu.cz/ak/trendy/9/sbor/ModerniTrendy9_sbornik.pdf. [cit. 2023-05-06]
3. MŠMT ČR. Registr vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů. Online. 9. 2. 2022. Dostupné z: regvssp.msmt.cz/registrvssp/. [cit. 2023-05-07]

Kontaktní adresa

Mgr. Lydia Ceháková
Katedra didaktiky fyziky
Matematicko-fyzikální fakulta
Univerzita Karlova
V Holešovičkách 747/2, 180 00 Praha 8
E-mail: lydia.cehakova@matfyz.cuni.cz